

ZEIDLER MIKLÓS

A PÁRIZSI MAGYAR BÉKEDELEGÁCIÓ TÖREKVÉSEI – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL ERDÉLYRE

A párizsi békekonferencia munkarendjének megfelelően a vesztes államoknak szóló béketervezetek megalkotása az I. világháború győztes – vagy annak elismert – államainak feladata volt. A vesztes országok csak ezt követően kaptak meghívást Párizsba, s bár szóban és írásban is előadhatták ellenjavaslataikat, a békekonferencia ezek többségét elutasította. A német, az osztrák, a bolgár és a magyar béke delegáció így csupán részsikereket érhetett el – például csekély mértékű határkiigazítást, népszavazás kiírását egyes területek hovatartozásának eldöntésére, a háborús jóvátétel összegének valamelyes csökkentését, az elcsatolt nemzetrészek jogvédelmét. Így járt a török kormány is, amely azonban később – jórészt szívós fegyveres ellenállásának köszönhetően – mégis elérte, hogy a győztesek lemondjanak területi követeléseik egy részéről. Az új lausanne-i béke azonban így is súlyos (terület)veszteségeket okozott Törökországnak.

Párizsban hivatalosan 1919. január 18-án nyitották meg a békekonferenciát, Magyarországot azonban csak december 1-jén hívták meg – néhány nappal azután, hogy a győztes nagyhatalmak végre hajlandóak voltak elismerni a magyar kormányt. A magyar küldöttség az ünnepek után, 1920. ja-

A béke delegáció munkálataiból jól kiolvasható volt az a Magyarországon uralkodó felfogás, amely – az összeomlás felől visszatekintve – hajlamos volt idealizálni a történelmi ország belső viszonyait, miközben a szomszéd országokat bitorlónak tekintette.

nuár 5-én indult útnak Párizsba. A békére való felkészülés azonban ekkor már több mint egy esztendeje folyt.

A magyar béke-előkészítés

■ 1918. október elején a Magyar Földrajzi Társaság vezető geográfusai Teleki Pál gróf kezdeményezésére tervbe vették egy nagyszabású, Magyarország nemzetiségi viszonyait részletesen ábrázoló térkép elkészítését, s javaslatukat hamarosan a kormánynak is benyújtották. Ezzel egyidejűleg Buday László, a Központi Statisztikai Hivatal igazgatója – Telekivel karöltve – javasolta, hogy „a békekonferencia céljaira speciálisan csoportosítandó statisztikai összeállítások” készüljenek. Károlyi Mihály gróf kormánya kezdettől fogva jelentős anyagi támogatást és kellő intézményi háttérrel biztosított a munkához, amelybe az év végétől egy frissen megalakult társadalmi szervezet, Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája (röviden: Területvédő Liga) is bekapcsolódott.

A kormány 1919. február közepén – egy hónappal a békekonferencia megnyitása után – már ki is jelölte a Párizsba majdan kiküldendő delegáció tagjait. A névsorban főként a kormánykoalíció politikusai és intellektüeljei szerepeltek. A lista élén az immár köztársasági elnökké avanzsált Károlyi neve állt, a küldöttség tagjaul volt kiszemelve Berinkey Dénes miniszterelnök, továbbá négy miniszter, két államtitkár, egy diplomata és három professzor, valamint két erdélyi politikus: Teleki Pál és Ugron Gábor. A nagyhatalmak azonban egyelőre nem számoltak Magyarország meghívásával, amelynek kormányát hivatalosan el sem ismerték.

Nem kapott lehetőséget békekonferencián való részvételre az 1919. márciusban hatalomra jutott tanácskormány sem. Május első felében egy rövid időre felmerült a meghívás lehetősége, a nagyhatalmak azonban – amelyek kezdettől fogva bizalmatlanul, majd egyre növekvő ellenszenvvel tekintettek a bolsevizmusra – a hónap közepétől már nyíltan ellenséggként kezelték a Tanácsköztársaságot, s annak felszámolására törekedtek. A kommün idején a béke-előkészítés folyamata is lelassult, mivel a munkatársak egy része a háttérbe húzódott vagy elmenekült a proletárdiktatúra elől. Az 1919 májusában Aradon megalakult, majd Szegedre költöző, Károlyi Gyula vezette ellenkormány – főként annak külügyminisztere, Teleki Pál – megpróbálta ugyan folytatni a béketárgyalásokra szánt magyar anyag összeállítását, ez azonban szakemberek hiányában csekély eredménnyel járt.

A béke-előkészítés a tanácskormány bukását követően kapott ismét nagyobb lendületet. Két héttel Friedrich István ellenforradalmi államcsínye után, augusztus 21-én Budapesten megalakult a Békeelőkészítő Bizottság (röviden: Békeiroda), amely egyre gyarapodó létszámmal, a korábbinál jóval szervezettebben folytatta a munkát. A Békeiroda működését az e téren addig is a legaktívabbnak mutató Teleki irányította. Az általános kérdésekkel foglalkozó „A” osztályt Cholnoky Jenő geográfus

(Teleki helyettese), az erdélyi ügyekben illetékes „B” osztályt Bethlen István vezette.

A Békeiroda kezdettől fogva arra törekedett, hogy olyan, tudományos igényű, de a magyar érdekeket előtérbe helyező anyagot mutasson be a békekonferencián, amely alkalmas lesz a győztes nagyhatalmak és az Osztrák–Magyar Monarchiából kiválni készülő, illetve saját államiságra törekvő nemzetiségek érveinek megdöntésére, követeléseik leszerelésére. Habár az idő előrehaladtával erre egyre kisebb volt az esély, a munkálatok mindvégig ebben a mederben haladtak. Tanulmányok készültek – olykor valóságos értekezések – Magyarország történelméről, földrajzáról, éghajlatáról, természeti kincseiről, politikai berendezkedéséről, nemzetgazdaságáról, közlekedési útvonalairól, felekezeti viszonyairól, az országot benépesítő különböző nemzetiségek területi elhelyezkedéséről, társadalmi integrációjáról, jogi, politikai és gazdasági helyzetéről, műveltségi fokáról. A tanulmányokat – amelyeket hosszabb és rövidebb változatban is elkészítettek – roppant statisztikai apparátus és bőséges térképanyag támasztotta alá, illetve egészítette ki.

A Békeiroda dolgát némileg megkönnyítette, hogy ismerte a szomszédos országok által a békekonferenciához intézett beadványokat – vagy legalábbis ezek egy részét –, az azokban foglalt állításokat, érveket és követeléseket, s így módja volt arra, hogy ezek ellenében célzottan sorakoztassa fel saját argumentumait. Nagy segítséget jelentett az is, hogy az aláírás után röviddel nyilvánosságra került az 1919. júniusban, szeptemberben, illetve novemberben megkötött német, osztrák és bolgár békeszerződés. A három okmány összevetéséből kiderült ugyanis, hogy a békék egy „kaptafára” készülnek, szerkezetük s helyenként a paragrafusok megszővegezése is nagyon hasonló, s ennek alapján a majdani magyar békefeltételek egy részét akár előre meg is lehetett jósolni, annál is inkább, mivel a magyar határookra vonatkozó döntések már 1919 nyarán ismertté váltak.

A Békeiroda munkamódszeréről, a békekonferenciának szánt benyújtandó magyar jegyzékekről és a tárgyalások várható menetéről Csáky István ifjú diplomata – aki ekkor Teleki jobbkeze volt a béke-előkészítő munkálatokban – terjedelmes interjúban számolt be a sajtónak 1919 karácsonyán. Mint mondta: „[...] a békedelegáció munkája arra irányult, hogy ellenfeleink minden *lehető érvére megfelelő ellenérveket sorakoztasson* fel, és pedig abban a mértékben, amilyen mértékben azok az érvek az ellenfél követelményeinek komplexumában szerepelnek. Általában a következő érvcsoportokra terjeszkedhetünk ki: *Történelmi, etnográfiai, stratégiai, gazdasági és politikai érvek.*

[...] Különös súlyt fog helyezni a magyar delegáció annak a kimutatására, hogy azoknak a területeknek az elvesztését, amelyeket ellenfeleink a maguk számára követelnek, *nemcsak Magyarország szenvedné meg, hanem elsősorban maga a lekapcsolt terület, továbbá a foglaló állam, amely vagy egyáltalában nem szükségesli ezeket a területeket, mert*

nélkülök is megélhet, vagy ha még szüksége is volna rájuk, nem tudná úgy kihasználni és értékesíteni, mint a magyar állam, végül ha ki is használná azt a foglalo állam, a világgazdaság szempontjából ezeknek a területeknek a leggazdaságosabb kihasználása mindenesetre csak a velük organikus összefüggő Magyarország által volna tehetséges. [...]

A magyar béke-előkészítő bizottság vezérelve az volt, hogy minden állítását és minden érvét megfelelő, megdönthetetlen adatokkal bizonyítsa. Ezért segítségül vette a statisztikát, a gazdasági élet terén mutatkozó törvényszerűséget, hogy az antant előtt azoknak segítségével a jövő képét minden eshetőségre híven vázolhassa, mert a magyar békedelegáció sohasem tévesztette szem elől az antant által hirdetett alapelveket, amelyek a versailles-i békebíróságnak mintegy kódexét alkotják. Ennek főfejezetei *a népek önrendelkezési joga, amely mellé sorakozik a történelmi jog és a Wilson által hirdetett jog a megélhetéshez és az élethez.*¹

A magyar delegáció tehát 1919 végén egyfelől birtokában volt a legfontosabb információknak, másfelől imponáló saját anyagot állított össze, így felkészülten indulhatott útnak a békekonferenciára.

A magyar békedelegáció tevékenysége

■ A magyar küldöttséget Párizsban már úgyszólván kész helyzet várta, különösen Burgenland esetében, amelynek Ausztriához csatolásáról már a szeptemberben aláírt saint-germaini béke rendelkezett.

A magyar delegátusok nem is tápláltak nagy reményeket az előre láthatólag drákói békefeltételek megváltoztatásával kapcsolatban, s tevékenységükre úgy tekintettek, hogy az nem is annyira a jelennek, mint inkább a jövőnek szól. Bár nem tettek le arról, hogy a határok, a lefegyverzés, a jóvátétel és a kisebbségvédelem legnagyobb horderejű kérdéseiben is kedvező módosításokat érjenek el, már azt is komoly eredménynek tartották volna, ha sikerül kétségeket ébreszteni a nagyhatalmakban döntéseik helyességét illetően, s e szemléletváltás megnyitja majd az utat a békeszerződés felülvizsgálata, revíziója előtt. S bíztak abban, hogy ez a reménybeli enyhülés már rögtön a békeszerződés életbe lépésekor is érezhető lesz, s a rendelkezések végrehajtását a győztesek nem „betű szerint” fogják megkövetelni, hanem bizonyos jóindulattal, nagyvonalúsággal, együttműködő készséggel szemlélik. A magyar delegáció által összeállított anyag ehhez is alapot kívánt szolgáltatni.

Az illúziókkal való leszámolás és a jogos reménykedés közötti mezsgyén egyensúlyoztak a küldöttség vezetői akkor is, amikor a magyar község előtt beszéltek a várható fejleményekről. E szellemben fogantak Apponyi Albertnek a delegáció indulásakor, január 5-én mondott búcsúszavai, miszerint „csak egy sötét folyosón kell áthatolni, amelyen túl azonban ismét a verőfényes nap süt”.² Húsvétkor, amikor a békefeltételek számottevő javulására már nem lehetett számítani, hasonlóan nyilatkozott a *Pesti Hírlap* újságírójának, aki így foglalta össze Apponyi gondolat-

menetét: „Annyit elértünk, hogy fölkellettük az antant nagy államaiban a lelkiismeretet és azt a tudatot, hogy velünk igazságtalanságot készülnek elkövetni. De érzik megkötöttségüket, mert egyoldalú információra kis szövetségeseikkel oly szerződéseket kötöttek, melyektől nehezen tudnak szabadulni. Ha Magyarország a belső rendnek, fegyelemnek, kultúrának és konszolidációnak képét mutatja, akkor ez a fölkellett lelkiismeret-furdalás *előbb-utóbb* a békeszerződés revíziójára vezet. Ha azonban mai dezolált állapotaink tovább tartanak, s politikai torzsalkodásaink híre nagyítva kikerül a külföldre, akkor ezzel az antant lelkiismeretén könnyítünk, azt mondják: az olyan nemzet, mely nem tudja magát sem kormányozni s a nyomorúságában sem tud rendet tartani és egymás közt békén élni, az nem érdemli meg a különös kíméletet.”³

Ugyanekkor Teleki Pál a következőképpen fogalmazott: „[...] az volt a nézetem, hogy a békeszerződésben magában semmit, vagy majdnem semmit sem fogunk elérni, és hogy nekünk nem is ezért [kell küzdenünk, hanem azért], hogy pótoljuk azt a munkát, amit évtizedek megfeszített igyekezetével kellett volna elvégeznünk: Magyarország megismertetését a külfölddel. A külföld végül föl fogja ismerni bennünk azt a kultúrállamot, amelyről eddig sejtelve sem volt. És talán föl fog ismerni a külföld két dolgot. Az egyik az, amit eddig csak egyes messzebblátó emberek, akik inkább tudósok, mint politikusok, ismertek föl, hogy Közép-Európának a földrajzi alakulat következtében a magyar alföld a központja s ezért Közép-Európa jövőjének a megoldásánál föltétlenül számolni kell azokkal az emberekkel, akik a magyar alföldet lakják. A másik felismerés pedig az, hogy a magyar nemzet a legmagasabb kultúrájú nép a közép-európai nemzetek között, s hogy emellett egyéb tulajdonságai: komolysága, szövetségi hűsége is olyanok, amelyek értéket jelentenek s amelyek miatt érdemes vele barátságot kötni.”⁴

Ez a bizakodás érhető tetten abban is, hogy a trianoni béke aláírását követően a Külügyminisztérium – Teleki javaslatára – közzétette a béke-delegáció hivatalos jelentését, amely két szöveges és egy statisztikai adatokat tartalmazó kötetben, valamint egy térképdobozban a küldöttség által benyújtott jegyzékeket, továbbá a hozzájuk csatolt mellékletek túlnyomó részét tartalmazta. A kiadvány magyar változata⁵ afféle önigazolás volt, amivel a béke-delegáció bizonyítani kívánta, hogy mindent megtett a békefeltételek javítása érdekében, s a kudarcért nem őt terheli a felelősség. A francia és angol nyelvű verzió⁶ azonban kimondottan a külföld számára készült, s a politikai és tudományos körök előtt dokumentálta a magyar álláspont megalapozottságát.

E kiadványok részletes képet adnak a Békeiroda működéséről, a párizsi küldöttség tevékenységéről, a magyar külpolitikai gondolkodás akkori állapotáról és nem utolsósorban arról a meglehetősen abszurd helyzetről, amelyben Magyarország már csupán érveket tudott felsorakoztatni a nagyhatalmak és a szomszédos országok túlnyomó politikai és katonai erejével szemben.⁷

A magyar béke delegáció 1920. január 14-én kezdte meg az ún. előzetes jegyzékek benyújtását. Aznap az első 8 számozott jegyzék és az ezekhez tartozó mellékletek, valamint egy kísérőjegyzék, a hónap végéig pedig további 12 jegyzék és mellékleteik – több teherautónyi francia és angol nyelvű nyomtatvány – jutott el a békekonferenciához.

Az előzetes jegyzékek közül jelentőségénél fogva kiemelkedett a 45 melléklettel ellátott II. számú *Bemutatózó jegyzék*,⁸ amely többek között Ausztria és Magyarország közjogi kapcsolatának alakulásáról, továbbá Magyarország földrajzáról, népesedéséről, nemzetiségeiről, nemzetgazdaságáról, oktatáspolitikájáról, a lakosság műveltségi viszonyairól, valamint az ország világháborúban játszott szerepéről közölt adatokat. Hasonlóan terjedelmes volt a VIII. számú, *Az erdélyi kérdéstről* szóló jegyzék,⁹ amely – 14 mellékletével – a román béke delegáció által 1919 elején a Legfelsőbb Tanács elé terjesztett beadványokkal polemizált: cáfolni igyekezett a román térképek és statisztikai adatok érvényességét; kétségbe vonta, hogy Románia képes lesz-e megfelelően igazgatni Erdélyt; bírálta a dákromán folytonosság teóriáját; bőséges idézetekkel és a magyarországi román politikai vezetők fejére olvasta a világháború idején Magyarország mellett tett „hűségnyilatkozataikat”; ismertette az erdélyi hatalomváltás erőszakos kísérőjelenségeit; közölte a szász közéleti férfiak 1919. december 23-i memorandumát, amely kétségbe vonta az 1919. január 8-i medgyesi deklaráció érvényességét, a Királyföld hovatartozásának eldöntésére pedig népszavazás kiírását kérte; rámutatott a romániai és az erdélyi intézményrendszer nehezen harmonizálható eltéréseire; összehasonlító táblázatba foglalta a Magyarországon és Romániában régen és újabban érvényes nemzetiségi jogokat; bírálta az erdélyi román agrárreform diszkriminatív intézkedéseit; statisztikai adatokat sorakoztatott fel annak bizonyítására, hogy Erdély gazdaságilag nem Románia, hanem Magyarország felé gravitál; végül sorra vette Erdély közjogi státusának lehetséges változatait.

Ennek kapcsán az „erdélyi jegyzék” idézte Woodrow Wilson 1918. február 11-i kongresszusi beszédét, amelyben az amerikai elnök a majdani béke megalkotásának a 14 pontot kiegészítő újabb „négy alapelvét” ismertetve megállapította: „A nemzeti igényeket tekintetbe kell venni, a népeken csak saját hozzájárulásuk után lehet uralkodni és őket kormányozni.”¹⁰ Továbbá emlékeztetett arra, hogy az 1918. december 1-jei gyulafehérvári román határozat „sem mondotta ki a Romániába való beolvadást minden feltétel nélkül, hanem csak az erdélyi oláhok önrendelkező jogát proklamálta”.¹¹ Ezért népszavazás megrendezését kérte, amelyben Erdély népeinek arról kellene dönteniük, hogy a terület milyen közjogi keretben nyerje el autonómiáját vagy teljes függetlenségét. A jegyzék Erdély közjogi státusának négy lehetséges megoldását említette:

1. továbbra is Magyarország része marad, ahol a románok „teljes nemzeti autonómiát” élveznek;
2. önálló állammá válik a románok, a magyarok és a szászok uniójaként;

3. teljesen beolvad Romániába;

4. „bizonyos szélesebb vagy szűkebb körű autonómia kikötése mellett” csatlakozik Romániához.

Utóbbi két esetben azonban nem csupán a románok, hanem Erdély valamennyi nemzetisége jogosult lenne dönteni arról, hogy a betagozódás vagy az autonómia valamilyen formája valósuljon meg.¹²

A jegyzék 14/b melléklete *Erdély területének nemzetek szerint való beosztására vonatkozó javaslat* néven egy térképet is tartalmazott, amely a terület nemzetiségi alapon nyugvó közigazgatási beosztásának egy lehetséges módozatát mutatta. Eszerint Erdélyben négy nagy régió jött volna létre:

1. egy „túlnyomóan magyar terület”;
2. több „túlnyomóan oláh terület”;
3. egy „túlnyomóan sváb, illetve szász terület”;
4. néhány német–román, illetve magyar–román „vegyes terület”.¹³

Január végén jutott el a békekonferenciához XII. számú *Délvidéki jegyzék* (14 melléklettel),¹⁴ *A ruténkérdésről* szóló XIII. jegyzék (20 melléklettel),¹⁵ *A tótkérdésről* szóló XIV. jegyzék (15 melléklettel),¹⁶ a *Nyugat-Magyarországról* szóló XV. jegyzék (6 melléklettel),¹⁷ valamint *A sokácokról és a bunyevácokról* szóló XVI. jegyzék (5 melléklettel).¹⁸ Ezek mindegyike részletes adatokat tartalmazott e vidékek etnikai és gazdasági viszonyairól, Magyarország központi területeivel való régóta fennálló, szoros kapcsolatairól és a szomszéd országok igényeinek önkényességéről, rosszhiszeműségéről.

Bár az első jegyzékeket már január 14-én benyújtották, a békekonferencia mégsem ezekből, hanem az Apponyi Albert delegációvezető által két nappal később elmondott beszédből ismerte meg először a magyar küldöttség álláspontját. Apponyi beszéde tulajdonképpen nem volt egyéb, mint a magyar jegyzékek korrekt összegzése, ugyanakkor egyedi jelleget kölcsönzött neki a jól felépített szerkezet, a nyelvi igényesség és a szónok által ügyesen alkalmazott dramaturgiai fordulatok, valamint a helyenként kimondottan lírai hangvétel. A „védőbeszéd” a magyar közvéleményben szinte azonnal kultikussá vált, úgyszólván „bibliája” lett a revíziós propagandának, s ettől fogva magát Apponyit is leginkább e beszédével azonosították. A magyar küldöttség tagjainak naplóiban és visszaemlékezéseiben egybehangzóan a nemzeti büszkeség fényes pillanataként jelenik meg az Apponyi-beszéd, mint a magyar géniusz kiteljesedése és tanúságtétele.¹⁹

A Legfelsőbb Tanács előtt tartott január 16-i meghallgatásán Apponyi általános támadást intézett a béketervezet ellen.²⁰ Kifejezte megdöbbenését „a békefeltételek mérhetetlen szigorúsága miatt”, s tragikus tévedésnek tartotta, hogy éppen „Magyarországot sújtják a legszigorúbb és már a létét is veszélyeztető feltételekkel”, holott a háború felidézésében igen csekély szerepe volt, mivel a háború kitörése idején „csak részleges befolyást gyakorolhatott az Osztrák–Magyar Monarchia ügyeire”.²¹

Élesen bírálta a béketervezet területi rendelkezéseit, amelyek még az etnikai elvet is részrehajlóan alkalmazzák. Úgy vélte, nem csupán a magyarok, de „az emberiség nagy kulturális érdekei szempontjából” is káros, hogy az elcsatolandó területek kormányzása olyan nemzetiségek kezébe kerül, „amelyek jelenleg többnyire alacsonyabb kulturális fokon állanak”. Tagadta, hogy a magyar kormányok elnyomó politikát folytattak volna a nemzetiségekkel szemben, s kijelentette: „nagyon örülnénk, ha a tőlünk elszakított területeken magyar testvéreink ugyanazon jogoknak és előnyöknek birtokában lennének, amelyekkel Magyarország nem magyar ajkú polgárai bírtak”.²²

Biztonságpolitikai és gazdasági érvek egész sorát vonultatta fel Magyarország integritásának fenntartása mellett. Megállapította, hogy Magyarország évszázadokon át fontos szerepet játszott Közép-Európában „a béke és a biztonság”, valamint „az egyensúly és a stabilitás” fenntartásában, „biztosítva így Európa békéjét a keletről fenyegető közvetlen veszelmekkel szemben”. Hangsúlyozta, hogy a Kárpát-medence természet adta, szerves geográfiai egysége lehetővé teszi a régió harmonikus gazdasági együttműködését, ennek sikerét azonban csak az egységes kormányzás garantálhatja.²³

Apponyi elismerte a győzők jogát a hatalmi erőviszonyok megváltoztatására, a méltányos és tartós béke zálogának azonban a területek hovatartozásáról döntő népszavazások megrendezését tekintette, s ezt nevezte meg mint a békedelegáció fő követelését. Egyben kijelentette: „előre alávetjük magunkat a népszavazás eredményének, bármi legyen is az. Természetesen követeljük, hogy a népszavazás olyan körülmények között tartassék meg, hogy annak szabadsága biztosítva legyen.”²⁴

Apponyi beszéde meglepően nagy hatást gyakorolt hallgatóságára, különösen David Lloyd George brit és Francesco Nitti olasz miniszterelnökre, akik visszaemlékezéseikben is felidézték ezt a délutánt.²⁵ Lloyd George később írásban kért adatokat Apponyitól a Kárpát-medence etnikai viszonyairól, amelyeket a küldöttség néhány nap múlva – Teleki összeállításában – be is nyújtott a békekonferenciának. A magyar békedelegáció január 18-án átadott X. jegyzéke részletesen bemutatta a tervezett határok mentén élő, elcsatolásra szánt magyarok által lakott területek pontos elhelyezkedését, s ezzel mintegy ötletet adott a békekonferenciának, hol is kellene kezdenie a határok módosítását.²⁶

Lloyd George és Nitti csakugyan javasolta is a magyar határok újratárgyalását, s a békekonferencia londoni ülészaka március első napjaiban foglalkozott is a kérdéssel. A francia diplomácia elzárkózása és a brit külügyminisztérium kellelensége nyomán azonban a kezdeményezés gyorsan elhalt. Március 8-án az a döntés született, hogy nem változtatják meg a határvonalat, s az esetleges kisebb kiigazításokra majd a győztes hatalmak és az érintett államok képviselőiből álló határmegállapító bizottságok tehetnek javaslatot, helyszíni vizsgálatok alapján.²⁷

Időközben a magyar béke delegáció jó része az Apponyi-beszédet követően néhány hétre hazatért Budapestre, hogy jelentést tegyen a párizsi fejleményekről, és tanácskozzon a kormánnyal. Miután a delegátusok három hét múltán visszatértek Párizsba, február 12-én megkezdték az ún. válaszejegyzékek beterjesztését a békekonferenciához. Az ekkor benyújtott „C kísérőjegyzék,²⁸ valamint a *Magyarország határaitól* szóló, 9 melléklettel kiegészített XXII. jegyzék²⁹ fenntartotta azt a magyar beadványokban újra meg újra tetten érhető sajátos kettős szemléletet, amely egyfelől a történelmi Magyarország fennmaradását tekintette (volna) ideálisnak, arra az esetre azonban, ha „az itt lakó népek akaratára nézve, hogy Magyarországnál maradjanak, a magas Békekonferenciának kételeyi volnának”, népszavazások megrendezését sürgette.³⁰ E népszavazásokat az elcsatolásra szánt területek egészén meg kellett volna tartani – Horvátország kivételével –, mégpedig olyan körzetekben, amelyeknek kijelölése „tekintettel minden egyes vidék gazdasági helyzetére, lehetőleg a faji elosztás szerint történik”.³¹ A népszavazási körzetek megállapítására Teleki február elején külön tervet készített, amelyről azonban – egy kormányülés jegyzőkönyvéből – csak ennyit tudni: „Egy külön ilyen kerületet képez a magyar határ mentén elvonuló magyar területtömb, egy külön területet a nyugati tótság, egy külön területet a keleti tótság, egy külön területet a ruténség.”³²

További kutatásokat igényel annak felderítése, milyen alternatív elképzelések léteztek ekkoriban magyar oldalon a területi kérdés rendezésére. Annyi bizonyos, hogy felmerült az az ötlet, mely szerint a Partium és a Székelyföld egyidejű visszacsatolását lehetővé tenné a két terület közötti összeköttetést biztosító keskeny etnikai folyosó kijelölése. Ismerőbb azonban az a tervezet, amely 1920 áprilisában, a francia–magyar titkos tárgyalások idején született Teleki Pál elgondolásai alapján, s amely az etnikai alapon 1,7 millió, gazdasági szempontok figyelembevételével további 860 ezer, a Bánságban és Burgenlandban végrehajtandó népszavazás révén pedig még mintegy 920 ezer fő, összesen több mint 3,5 milliós népesség visszacsatolásával számolt, miközben egész Erdélyről lemondott volna.³³

Ám mindeme törekvések megfeneklettek a nagyhatalmak és a szomszédos államok merev ellenállásán. S így közvetve felértékelődött *A kisebbségekről* szóló, 16 melléklettel kiegészített XXIII. jegyzék, amely az elcsatolásra ítélt magyarság aktuális és jövőbeli helyzetével foglalkozott, s a régi Magyarország ideálisnak feltüntetett oktatáspolitikájával, egyházpolitikájával és gazdasági prosperitásával élesen szembeállította az ország idegen megszállását kísérő atrocitásokat, a cseh-szlovák és a román hatóságok visszaéléseit, a diszkriminatív erdélyi földreformot. Mindezek azt voltak hivatottak bizonyítani, hogy az új impériumok politikai rezsimje alkalmatlan a fennhatósága alá jutott területek igazgatására, de legalábbis képtelen e feladatokat a korábbi magyar kormányzat idején megszokott színvonalon ellátni.³⁴

A magyar küldöttség végeredményben nem tudta elérni a békefeltételek jelentős enyhítését. A békeszerződés 1920. június 4-én, Trianonban aláírt végső szövege összesen 56 ponton tért el az előzetes békefeltételekben foglaltaktól. A módosítások nem érintették a szerződés lényegét, jobbra csak stiláris vagy jogtechnikai jellegű pontosításokat jelentettek. Egyes kérdésekben azonban – a hadianyaggyártás korlátozása, a jóvátétel összegének megállapítása, a Bécsben őrzött magyar műkincsek tulajdonjoga, az elcsatolt területekről Magyarországra költözők vagyona, a Duna-medence egységes árvízvédelmi rendszere – valóban észszerűbb, illetve nagyvonalúbb szabályokat rögzítettek. Annak pedig, hogy a szomszéd országok kisebbségvédelmi kötelezettségeit a magyar béke szövegébe is beiktatták, nemzetközi jogi szempontból nagy jelentősége volt, hiszen így Magyarország is szerződő félle vált, és felléphetett a szerződés végrehajtása érdekében.³⁵

A békedelegáció munkálataiból jól kiolvasható volt az a Magyarországon uralkodó felfogás, amely – az összeomlás felől visszatekintve – hajlamos volt idealizálni a történelmi ország belső viszonyait, miközben a szomszéd országokat bitorlónak tekintette. A nemzetiségekkel szembeni hagyományos paternalista attitűd ekkoriban „szilárdult” koncepcióvá, amely a Kárpát-medencei magyar (és német) kultúrfölény eszméjére épült, az elszakadó – „árulóvá vált”, de legjobb esetben „megtévesztett” – nemzetiségeket pedig kisebb-nagyobb mértékben lenézte. Mindebből természetesen következett a két háború közötti magyar kormányok egyik fő törekvése: a régi Magyarország területi egységének teljes (integrális) helyreállítása vagy legalább az etnikai viszonyoknak megfelelő területi revízió végrehajtása. E felfogás nem csupán a békedelegáció tevékenységét bemutató kötetekben, hanem a küldöttség tagjainak a későbbi pályafutásában is tetten érhető.

A delegátusok számára a Békeirodán majd a békekonferencián végzett munka és az ott szerzett tapasztalatok meghatározó jelentőségűek voltak, sokuk előtt pedig éppen ez a szereplés kövezte ki az érvényesülés útját. A nagy karriert befutók listája akkor is tekintélyes, ha csupán a később miniszteri rangra emelkedett személyeket tekintjük: Teleki Pál (1920–1921, 1939–1941) és Bethlen István (1921–1931) miniszterelnök lett – s rövidebb-hosszabb ideig mindketten más tárcákat is vezettek –, hatan miniszteri tárcákat kaptak (a külügyi, a pénzügyi és a kereskedelemügyi igazgatás élén), öten pedig misszióvezető követként szolgáltak külföldi állomáshelyeken. Valamennyien a békekonferencián élhették át először, hogy mit jelent a nagy hatalmi akarat súlya a kisállami gyöngeséggel szemben. Sokukban alakult ki az a meggyőződés – s ezt a későbbiekben gyakran emlegették –, hogy a magyar társadalomra hatalmas munka vár, amíg a bűnösnek bélyegzett, külpolitikailag elszigetelt, gazdaságilag legyengült ország talpra áll, s a megrendült nemzet visszanyeri önbecsülését – megteremtve ezzel a remélt békerevízió alapjait.

■ JEGYZETEK

1. *A magyar békedelegáció programja.* Magyarország 1919. december 24. 5. (Eredeti kiemelések.)
2. *A miniszterelnök búcsúja.* Pesti Hírlap 1920. január 6. 2.
3. *A magyar béke kilátásai.* Pesti Hírlap 1920. április 2. 1.
4. Uo. Az újságcikk e részéből nyomdahiba miatt kimaradt egy sor. A szögletes zárójelbe írt szöveggel Teleki mondandóját igyekeztem rekonstruálni. Z. M.
5. *A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly s/S.-ben 1920 januárius–március havában.* I–III/B kötet. M. kir. Külügyminisztérium, Bp., 1920–1921.
6. *Les négociations de la paix hongroise. Comptendu sur les travaux de la délegation de paix d’Hongrie à Neuilly s/S de janvier à mars 1920.* Ministère Hongrois des Affaires Étrangères, Bp., 1920–1921; *The Hungarian peace negotiations. An account of the work of the Hungarian Peace Delegation at Neuilly s/S, from January to March, 1920.* Royal Hungarian Ministry of Foreign Affairs, Bp., 1920–1922.
7. A Békeiroda által összeállított argumentumokról lásd Szarka László: *A magyar békejegyzékek érvrendszere és a trianoni békeszerződés.* In: *Uő: Duna-táji dilemnák. Nemzeti kisebbségek – kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában.* Ister, Bp., 1998. 126–147.
8. *A magyar béketárgyalások.* I. 3–17. A mellékletek lelőhelyét közli *A magyar békeküldöttség naplója. Neuilly – Versailles – Budapest.* Vál., ford., bev. tan., jegyz. Zeidler Miklós. 2., jav. kiad. MTA BTK Történettudományi Intézet, Bp., 2018. 263–268.
9. *A magyar béketárgyalások.* I. 117–133. A mellékletek lelőhelyét közli: *A magyar békeküldöttség naplója.* 268–270.
10. *A magyar béketárgyalások.* I. 118.
11. Uo. 125.
12. Uo.
13. Uo. 133.
14. *A magyar béketárgyalások.* I. 362–368. A mellékletek lelőhelyét közli *A magyar békeküldöttség naplója.* 271–273.
15. *A magyar béketárgyalások.* I. 406–414. A mellékletek lelőhelyét közli *A magyar békeküldöttség naplója.* 273–275.
16. *A magyar béketárgyalások.* I. 437–445. A mellékletek lelőhelyét közli *A magyar békeküldöttség naplója.* 275–277.
17. *A magyar béketárgyalások.* I. 455–457. A mellékletek lelőhelyét közli *A magyar békeküldöttség naplója.* 277–278.
18. *A magyar béketárgyalások.* I. 473–474. A mellékletek lelőhelyét közli *A magyar békeküldöttség naplója.* 278.
19. Benda Jenő: *A béke kálvária-útján. Egy újságíró naplója a párisi békekonferenciáról.* Előszó: Apponyi Albert. Légrády, Bp., 1920. 79–87; *Életem legérdekesebb emléke.* Elmondja: Dr. Praznovszky Iván meghatalmazott miniszter, volt párisi követ. Pesti Hírlap 1924. december 21. 31–32; Bethlen István: *Gróf Apponyi Albert emlékezete.* Magyar Tudományos Akadémia, Bp., 1934. 26–27; *Fabro Henrik párisi békedelegációs naplója.* I. füz. Közli Zelovich Dezső. Gyorsírási Ügyek M. kir. Kormánybiztossága, Bp., 1935. 15; Nemeskéri-Kiss Sándor: *Röptében. Egy magyar diplomata emlékeiből.* Dr. Vajna és Bokor, Bp., 1940. 158, 292.
20. Apponyi beszédének legteljesebb és leghitelesebb magyar fordítását közli: *Trianon felé. A győztes nagyhatalmak tárgyalásai Magyarországról. (Paul Mantoux tolmáctiszt feljegyzései.)* Szerk., sajtó alá rend. Litván György. Ford. Litván Katalin. MTA Történettudományi Intézete, Bp., 1998. 243–252. Újra közli: *Trianon.* Szerk. Zeidler Miklós. 3., jav. kiad. Osiris, Bp., 2020. 122–129.)
21. *Trianon felé.* 244–245. (*Trianon.* 122–123.)
22. *Trianon felé.* 246–247. (*Trianon.* 124–125.)
23. *Trianon felé.* 248–249. (*Trianon.* 126.)

24. *Trianon felé.* 247. (*Trianon.125.*)
25. David Lloyd George: *Memoirs of the Peace Conference.* I–II. Yale University Press, New Haven, 1937–1939. (Hasonmás kiad. Howard Fertig, New York, 1972.) II. 628–629; Francesco Nitti: *Nincs béke Európában.* 2., jav. és bőv. kiad. Pallas, Bp., 1923. 130.
26. Szövegét (téves dátummal) közli *A magyar béketárgyalások.* I. 293–298.
27. Erről bővebben lásd Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés.* 3., bőv. kiad. Osiris, Bp., 2007. 131–135, 178–194.
28. *A magyar béketárgyalások.* II. 1–6.
29. Uo. 11–28.
30. Uo. 26.
31. Uo. 27.
32. Az 1920. február 8-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Miniszterelnökség Levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1867–1944), K 27, 125. dob., 1920. február 8. 1. nrp. (5. p.)
33. A javaslatról lásd *A Monarchiától Trianonig egy magyar diplomata szemével. Praznovszky Iván emlékezései.* Vál., bev. tan., jegyz. Zeidler Miklós. Olvasósarok, Bp., 2012. 62–65.
34. *A magyar béketárgyalások.* II. 78–81. A mellékletek lelőhelyét közli *A magyar békeküldöttség naplója.* 280–281.
35. A módosításokat közli *A magyar béketárgyalások.* II. 516–521.

